

ONSALABLADET

Årgång 20 Nummer 2, 2017. Utgiven av Onsala hembygdsgille.

En stenstuga i Onsala. Dessa låg oftast på utmarker som ansågs vara mindre värda. De låg bland bergen eller närmare vattnet än vad andra hus och gårdar gjorde. (Fotograf okänd).

Innehåll

- Nordhallands Hembygdsförening firar 100 år
- Gerda i Grottan
- Vagnhistoriska Sällskapet besökte Vagnsmuseet vid Onsala kyrka
- Upprop - gillet behöver folk!
- Lilleland
- Onsala Coopvaerdie Capteners Enke och Pupil Cassa
- Ordensällskapet Oden
- En gammal sägen om Pykstenen nära Presse i Onsala

Ordföranden har ordet

Efter en ovanligt torr och blåsig vår och sommar har vi kommit in i en ostadigare period med regn och rusk. Det ostadiga vädret har gjort att gräsmattor och ängar kring Apelröd har börjat grönska igen.

Nu när vi börjar gå in emot slutet av sommaren är det dags att summera lite av våra aktiviteter under vår och sommar.

Året började med hembygdsföreningens frågesportstävling mellan gillena. Vård var Onsala hembygdsgille och tävlingen hölls på Kapareskolan. För underhållningen svarade Kaj Dannberg med Trio Rasp.

Årsmötet den 26 februari avhölls som vanligt på Apelröd. Efter sedvanliga mötesförhandlingar ledda av Gunnar Börjesson bjöds på kaffe och smörgås inne i boningshuset. 25 medlemmar deltog och vi hoppas att fler kommer till nästa årsmöte.

Vårstädningen på Apelröd hörsammades av 12 medlemmar. Lite fler borde tagit chansen att komma till Apelröd för att både umgås och hjälpa till.

Våra riktigt stora aktiviteter under våren och försommaren är på val-

borgsmässoafton, nationaldagen och midsommarafton. Dessa drog tillsammans nästan 3000 människor till Apelröd. Jätteroligt!

För att genomföra dessa arrangemang krävs det många frivilliga. Är du en av dem?

På Kristi Himmelfärdsdagen ordnade vi en sockenvandring med tema Natur, växter och fåglar runt Apelröd. Morgan Johansson, ordförande i Göteborgs ornitologiska förening guidade och berättade om fåglar och växter runt gården.

Denna vandring ligger helt i gilletts vision om vandringsleder med utgångspunkt från Apelröd. Vid efterföljande kaffe och dopp diskuterades detta livligt.

Just nu pågår slutplaneringen av Apelrödsdagen. Agneta Linger, som är sammanhållande av dagen, håller som bäst på att sammanställa utställarnas tältplaceringar, reklam, skyltar mm.

Gunnar Carlsson

Nordhallands Hembygdsförening firar 100 år

Den 20 april 2017 var det 100 år sedan det fanns ett upprop i pressen för att bilda en fornminnes- och naturskyddsförening för Fjäre härad. Redan den 28 april samma år, 1917, bildades föreningen och fick direkt 60 medlemmar. Föreningens syfte var att på olika områden verka för räddande och pånyttfödande av bygdens nedärvda kultur- och naturminnen.

Charly Fager, som var den siste privata ägaren av Onsala hembygdsgilles gård Apelröd, var med och startade Nordhallands hembygdsförening.

Idag finns det 13 gillen under Nordhallands hembygdsförening.

För att fira 100-årsringen ställer alla gillen ut om sin historia mm på hembygdsmuseet i Kungsbäcka. I maj månad var det också en stor fest i Badhusparken och föreningens bok Vår Bygd kom ut med en jubileumsutgåva - 100 år 1917-2107. Där har nu alla gillena bidragit med sin historia.

Onsala hembygdsgille är en del av Nordhallands Hembygdsförening
www.hembygd.se/onsala-hembygdsgille

ANSVARIG UTGIVARE:
Gunnar Carlsson
0705-795706
underliden@telia.com

REDAKTION:
Marjut Börjesson
marjutborjesson@hotmail.com
Agneta Linger
maneta.linger@gmail.com
Kajsa Juréus
kajsa.jureus@telia.com

Vill du skriva en artikel i Onsalabladet?
Hör av dig till någon i redaktionen.

Onsalabladet utkommer 2 ggr per år.

Gerda i Grottan

Onsala är som många vet känt för sina många kaptensgårdar och sina skepparfamiljer. Men här fanns också många stenstugor/backstugor. Dessa låg oftast på utmarker som ansågs vara mindre värda t.ex längre in bland bergen eller närmare vattnet än andra hus och gårdar. Familjerna var fattiga och som hyra fick man utträtta arbete ett visst antal dagar per år hos markägaren.

Gerda i Grottan föddes 1889 och växte upp tillsammans med sin mor Hilda Pettersson i en stenstuga vid Enen i Onsala. Gerda var född utanför äktenskapet. Fadern var okänd för de flesta men många i Hildas generation visste dock vem fadern var. Det var inget man pratade om. Stugan som kallades Grottan hade ett rum på bottenvåningen och ett mindre på övre våningen.

Gerda började redan som ung att arbeta. Hon fick anställning hos biskopen i Björkris utanför Kungsbacka. 1920 fick hon tjänst hos prosten Alberg i Björketorp. Här tog hon hand om både hushållet och barnen. Prästen hade det rela-

tivt gott ställt och köpte sig tidigt en bil. Själv ville han inte köra bilen utan det blev Gerda som fick ta körkort och vara chaufför. Gerda blev en av de första kvinnorna i norra Halland som tog körkort.

På 60-talet blev Gerdas mor Hilda sjuk och Gerda flyttade hem till stenstugan vid Stora Enen för att ta hand om henne. Vid stenstugan fanns det en underbar trädgård där hon odlade mängder av grönsaker. Det var också nära till havet där hon ofta fiskade både sommar och vinter. Närheten till havet gjorde att Gerda gärna tog sig ett dopp klädd i sin baddräkt av ull.

När det var kalas på gårdarna runt om kunde man be Gerda om hjälp både i köket och med servering. Hon kom gärna till bland annat Karsegården och serverade iklädd svart klänning och vitt förkläde och vit hätta. På Karsegården var hon också barnvakt när de vuxna skulle på kalas.

Gerda blev 95 år och kom att bo de sista åren på Ekhaga ålderdomshem.

Gerda Pettersson. Foto privat.

Gerda Petterssons stenstuga "Grottan" vid Gerdas väg. Foto G. Persson (Onsalaboken)

Hilda Pettersson. Fotograf okänd.

Vagnhistoriska Sällskapet besökte Vagnsmuseet vid Onsala kyrka

Vagnhistoriska Sällskapets årsmötesresa 2017 gick i år bland annat till Onsala och Vagnsmuseet vid Onsala kyrka.

Vagnhistoriska Sällskapet-VHS- är en ideell organisation med syfte att bevara och utveckla kunskapen om äldre tiders ekipagekultur och väcka intresse för denna. Här inbegrips hästdragna vagnar, slädar och redskap:

- genom studiebesök, kurser, föredrag och sammankomster
- genom forskning och ideellt stöd åt sådan och genom att knyta kunskapsberikande kontakter med personer, museer och andra institutioner
- genom återutgivning av t.ex. numera svåråtkomlig eller ej tidigare publicerade bidrag och uppteckningar inom verksamhetsområdet
- genom att på ett sakkunnigt sätt lära ut och vidareutveckla kunskapen om skötsel och renovering av objekt inom ekipagekulturen.

Årsmötesresorna förläggs till olika landskap och årets resa förlades till Halland. Förläggning och årsmöte genomfördes på Åstad vingård och vi beökte både slott, Tjolöholm, och koja, Äskhult. Ett uppskattat besök genomfördes vid Onsala hembygds Gilles Vagnsmuseum. En omfattande samling vagnar förevisades av kunniga och intresserade personer. Föredömligt uppskyldade. Viss diskussion uppstår alltid med benämningar på de olika vagnarna. Efter givande resone-mang, både mellan VHS-medlem-mar och guiderna, enades vi om "troliga" namn.

Det är vanligt att vagnarna står ganska tätt varför det är svårt att fotografera och ljuset är inte heller det bästa. Intrycken etsar sig dock fast. Vi bjöds på en härlig och uppskattad fika i solskenet, innan vi lotsades över till Onsala kyrka och fick en initierad visning.

VHS kan inte nog beundra den ideella insats som genomförs för bevarandet av det gamla kultur-

Peter Ambjörnsson, Vagnhistoriska Sällskapet tillsammans med Mats Linger och Gunnar Carlsson från Onsala hembygds gille.

arvet. Flera museer har samlingar som inte är tillgängliga för allmänheten, därför är det extra viktigt med lokala hembygdsföreningar som är öppna för visning.

VHS tackar för det uppskattade besöket hos Onsala hembygds gille och den viktiga gärning ni gör för ekipagekulturen.

Odd Jansson
Vagnhistoriska Sällskapet
www.vagnhistoriska.org

Likvagn som tillsammans med selar och kuskappa skänktes vid sekelskiftet till Onsala kyrka av häradsdomare Jakob Larsson, Storgården, Onsala. Den 1 juli 1965 förvärvade Nordhallands Hembygdsförening vagnen.

”Frågetävling”

Resultatet av förra säsongens frågetävling hos Hembygdsföreningen blev att Förlanda, Vallda och Fjärås hembygds-gille, gick till Hallandsfinalen. Segrade där gjorde Vallda hembygds-gille.

Kommande säsongs frågetävlingar omfattar som vanligt sex tävlingar med tre på hösten 2017 och tre på våren 2018.

Hösten 2017

Söndag 24 september / Vallda

Tävlingen arrangeras av Vallda hembygds-gille i Vallda församlingshem kl 16.00

Söndag 22 oktober / Ölmevalla

Tävlingen arrangeras av Ölmevalla hembygds-gille i Löftadalens Folkhögskola kl 16.00.

Söndag 19 november / Släp

Tävlingen arrangeras av Släps hembygds-gille i Särögården kl 16.00.

Valborg på Apelröd 2017.

Midsommar på Apelröd 2017.

Vet du vad denna båt användes till?

Är du nyfiken så ligger den (fast i mindre storlek) numera på Apelröd. Kom och titta och bekanta dig med ett äldre transportmedel.

Upprop!!!

I Onsala hembygds-gille är det nu som i många andra ideella föreningar ett generationsskifte. Många av våra tidigare aktiva medlemmar orkar eller kan inte längre engagera sig i gilletts olika aktiviteter och event. Tyvärr är det svårt att rekrytera nya yngre krafter. *Så vad gör vi nu?*

Tycker du att det är viktigt att vi kan ordna valborg, midsommar, nationaldag, Apelrödsdagen, julmarknad mm måste vi vara fler. Kanske är det just du eller någon som du känner som brinner för att hålla Onsalas historia levande och som tycker att det är viktigt att vi kan fortsätta med våra traditionella aktiviteter som uppskattas av många.

Hör av dig!

Du behövs, risken är annars att vi måste dra ner på våra aktiviteter.

Du behövs bland annat till:

- Styrelsen (vår kassör lämnar till årsmötet)
- Vid våra event som funktionär eller sammanhållande
- Inskanning av bilder, genomgång av historiskt material mm
- Planering och genomförande av vår vision med en vandringstig runt Apelröd

Kontakta Gunnar Carlsson 0705-795706
underliden@telia.com eller Agneta Linger 0709360154
maneta.linger@gmail.com

OBS!!!

Du är viktig för att gilletts skall bestå i samma anda som vi tidigare gjort!

Lilleland – en kassunfyr i strömt vatten

I försomras utfördes reparationsarbeten på Lillelands fyr på uppdrag av Sjöfartsverket. Fyren, som byggdes 1945, var skadad av väder och vind och behövde både ny armering, denna gång rostfri, och pågjutning av ny betong. Arbetet utfördes på entreprenad av BESAB. Balkongen revs också och dörröppningen sattes igen. Dessutom monterades nya räcken och lejdare.

En kassunfyr är en fyr som placeras i öppet vatten på ett fundament av betong som står på botten. Men att bygga en fyr i öppet vatten kräver stor skicklighet och kunskap. Hilmer Carlsson (1885-1951) hette fyringenjören vid Lotsverket som besatt den kunskapen och som ritade och ledde byggnadsarbetet med Lillelands fyr. I hans bok "NIDINGEN Sveriges första fyrplats" från 1946 berättar H.C. ingående om hur arbetet gick till.

Det var inte helt lätt eftersom förhållandena på och kring Lille-

landsrevet vid Nidingen var mycket speciella. Det fanns till och med en del gamla magiska föreställningar om detta rev som ibland så mystiskt tornade upp sig som en liten ö för att snart därefter försvinna ner under vattenytan igen. Fenomenet inträffar på vår eller försommar då strömmar och vindar samverkar (eller rättare sagt går mot varandra) men inte varje år. Det är troligen uppemot 1000 kubikmeter sten och singel som är i rörelse då Lilleland i sina bränningar uppstår och försvinner. Att bygga en fast fyr med så skiftande grundförhållanden är givetvis ett osäkert företag. Det krävdes omfattande topografiska studier och Hilmer Carlsson var på plats 1944 för att kartmäta den östligaste udden av revet och finna den bästa platsen att bygga fyren på.

1945 gjöts kassunens botten och underdel i betong på en kajplats i Sannegårdshamnen i Göteborg. Diametern var 10 m och den vägde 80 ton. Den sjösattes sedan med pontonkran och bogserades till Lotsverkets hamn vid Kustens varv, där den koniska delen byggdes på till en höjd av 5,5, m.

Därefter bogserades kassunen till Skalla hamn vid Mönster i avvaktan på att bottenarbetet skulle bli klart vid Lilleland.

Bottenarbetet blev flera gånger försenat på grund av svallvågor från passerande fartyg som fick stenmassorna att rasa ner i den 12 m breda och 4,5 m djupa grop som kassunen skulle sänkas ner i och som muddrades fram i revet. På det djupet stötte de på fastare stillaliggande material i revet. Det gick dessutom bara att arbeta vid

gynnsamt väder men just vid det här tillfället rådde ostadigt väder med starka vindar. Muddermästarens tålmod sattes på prov. Kassunen sänktes till slut på plats natten mellan 27 och 28 juni 1945. Fyrens underdel fylldes med betong och 100 ton skrotsten.

Den 5 augusti var den koniska delen klar. Därefter fortsatte gjutningen av själva tornet. Fyrkuren sattes på plats 30 september. Arbetet fortsatte med montage av utrustning och de två 10 m långa hängbryggorna belägna 8 m över vattnet.

Den 3 november skärmades fyren med sektorer och tändes provisoriskt med Dalén-reserven, (solventilen) i avvaktan på att de bägge kraftkablarna skulle dras från Nidingen till Lilleland, en norr om och den andra söder om revet. De drogs i juni 1946 och var två för att försäkra att fyren skulle förses med ström även om den ena kabeln skulle skadas. Också det nya fyrtornet på norra delen av själva Nidingen byggdes 1945-46.

Källor: Hilmer Carlsson, Wikipedia och Sjöfartsverkets hemsida.

Text: Marjut Börjesson

Lilleland, fyren i den östra änden av revet runt Nidingen.

Onsala Coopvaerdie Capteners Enke och Pupil Cassa bildades 1806

Onsala Coopvaerdie Capteners Enke och Pupil Cassa (i dag Onsala Kofferdi Kapteners Förening och Fond) bildades år 1806.

Denna snart 200 år gamla sammanslutning är näst Skeppargillet i Visby en av våra äldsta sjöfartssammanslutningar. På den svenska västkusten finns ingen äldre.

Cassan bildades för att dela ut understöd till behövande änkor och barn efter kaptener som varit inskrivna i Cassan.

”Kofferdi” kommer av holländska ”koopvaardij” som betyder köpenskap. Beteckningen Kofferdikapten användes för befälhavare i handelsflottan. Pupil betyder barn.

Det första reglementet skrevs av den kände onsalaprosten Magnus Ullman som också var Cassans förste ordförande. Inte mindre

än 30 kofferdikaptener inträdde i Cassan. Det var i Onsala idel kända namn såsom Appelbom, Backman, Broberg, Bruhn, Börjesson, Clase, Dannberg, Gedda, Juthe, Kruse, Olsson, Ryberg m. fl.

I dag kan sjökaptener i Onsala och deras ogifta döttrar bli medlemmar i föreningen. Vidare kan passiv medlem intagas. För närvarande finns 50 aktiva och 6 passiva medlemmar. I föreningen finns många kvinnor som medlemmar.

Ett exempel på de hårda tider som rådde visar följande anteckning i specialboken. Den förste kassören, kapten Börje Clase på Häcklehaugen, skrev under det andra verksamhetsåret: ”Kapten Lars Dannberg, stadd i fransk fångenskap, betalt inskrivningspengar med 24 skilling”.

Föreningen leds av en styrelse som består av Sten Eriksson (ordförande), Kristina Wallenius (kassör), Henrik Karlsson och Nicolas Du Reitz.

Text Sten Eriksson

Ordensällskapet Oden startade 1875

Ordensällskapet Oden är den näst äldsta föreningen i Onsala efter Onsala Kofferdi Kapteners Förening och Fond.

Oden grundades 1875 av organisten L. P. Wahlin på Klockaregården tillsammans med sjökaptenerna John Rundberg, Godhem, Ludvig Rundberg, Runsås och Eberhard Nilsson, Knappegården samt kandidat Adolf Dannberg, Knappegården.

Stadgarna från 1875 gäller i stora drag än idag och redan från början var föreningen öppen för både män och kvinnor.

Syftet var och har än idag en social inriktning. Man ville också ”främja

såväl allmänt som enskilt intresse” inom kommunen genom att ge gåvor till fattiga och till människor som hade det svårt. Man har även engagerat sig inom gymnastikfonden, Finlandshjälpen, Europahjälpen samt De gamlas utfärd. Idag ger man bidrag till ungdomsverksamheten i Onsala.

En annan viktig del i föreningens intresse var sång, musik, diskussioner och handarbeten. Allt för att förgylla tillvaron vid träffarna. Diskussionsämnen på 1800-talet var till exempel ”Lyxen nu och fordom” och ”Kan Onsalas gamla och nya tid jämföras”. Samma ämnen som vi lätt kan diskutera idag.

Från början träffades man i hemmen men sedan ett antal år tillbaka träffas föreningen två gånger om året. På vårträffen är man på Onsala Båt- och Sjöfartsmuseum och vid jultid på hembygdsgården Apelröd. På julfesten anordnas, som det alltid har gjorts, lotterier med skänkta vinster. Medlemmarna passar också på att ge en penninggåva till föreningen.

Källa: Onsalaboken
Text: Agneta Linger

En gammal sägen om Pykstenen nära Presse i Onsala

Jättar var ju ofta onda väsen. De ville gärna ha makt över människorna. Därför tyckte de mycket illa om att människorna trodde på Gud och byggde kyrkor.

Särskilt arga blev de när människorna gjorde kyrkklockor, för att ringa samman församlingen med dem. Då tyckte jättarna att de hade förlorat den makt de ibland hade över människorna.

Jätten Pyke bodde nära Rösan eller kanske neråt Gottskär. Man har ännu inte hittat hans grotta eller håla. Men någonstans där finns den i alla fall. Pyke var mycket förargad över att onsalaborna hade byggt sig en klockstapel på klockhögen intill kyrkan. Han fick så ont i huvudet av allt pinglande på söndagar och helger.

En lördagseftermiddag klockan sex då det ringde till helgmål, blev han fruktansvärt ilsken. Han rev av sig det ena strumpebandet, lindade det kring vänstra handens fingrar, så att det blev som en slangbälla. Så tog han upp den största sten han kunde hitta och lade den i bandet. Han var så ilska att han skakade. Och väl var väl det, för han siktade inte så bra.

Stenen flög iväg med en förfärlig kraft, men den snuddade bara klockstapeln och fortsatte i en vid båge en bra bit bortom klockhöjden. Den hamnade där den nu ligger i Presse. Alla har sedan dess kallat den för Pykstenen.

Sägen hämtad ur "Onsala vår hembygd" av Solgerd Hessel och Lars Skalegård.

LEKFULLT
för barn och vuxna

Pykstenen, vid Sjöborrestigen i Presse, som jätten Pyke slungade mot den störande klockstapeln.

Program hösten 2017

28 oktober 2017
Höststädning på Apelröd.
Kl 10.00 – 13.00
Vi bjuder på kaffe och varm korv
Plats: Hembygdsgården Apelröd

29 oktober 2017
Berättarafton - Skolar i Onsala under 170 år.
Berättare: Stig Karsegård och Agneta Linger
Kl 16.00
Entré 60 kr inklusive kaffe och dopp
Plats: Hembygdsgården Apelröd

10 december 2017
Julmarknad med adventskaffe
Kl 12.00 – 15.00
Plats: Hembygdsgården Apelröd

*I samarbete med
Studieförbundet Vuxenskolan*